

การสื่อสารของผู้นำกับการเปลี่ยนแปลงสังคม Communication of leaders and the transformation of society

ชนาพร พิทยาบุรณ์

สาขาวิชาวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์
คณะสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ผู้รับผิดชอบบทความ: somoo6894@gmail.com

บทคัดย่อ

ผู้นำในองค์กรต่างๆไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน เป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อความสำเร็จขององค์กร และสามารถนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงในองค์กร และสังคมได้ ในการสื่อสารของผู้นำ ควรมีทักษะในการพูดที่เหมาะสม และการมีบุคลิกภาพที่ดียังเป็นส่วนเสริมให้การสื่อสารของผู้นำประสบความสำเร็จได้นอกจากนี้ ผู้นำยังต้องมียอดประกอบด้านจริยธรรม คุณธรรม และความสามารถในการสร้างแรงจูงใจ ให้แก่บุคลากรในองค์กรได้ บทความนี้นำเสนอมุมมองการวิเคราะห์เกี่ยวกับการสื่อสารของผู้นำ ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในองค์กรและสังคม โดยใช้การวิเคราะห์ศาสตร์ด้านการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการพูด บุคลิกภาพ และการสร้างแรงจูงใจ ร่วมกับ ทฤษฎีผู้นำกับการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership Theory)

คำสำคัญ: การสื่อสาร ภาวะผู้นำ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ผู้นำกับการเปลี่ยนแปลง

Abstract

Leader in organizations in public and private sectors are important persons that can bring about success and changes to organizations and society. To be successful in communication, leaders need to have not only good communication skills but also personality. Leaders' ethics and morals are also important to help persuading organizations' staffs. This paper discusses the communication of leaders and their impact on organizations and society's changes" The literature review includes communication theories relating to speaking, personalities and persuasion studies. The Transformational Leadership Theory is also employed.

Keywords: communication; leader; transformational society; transformational leadership

บทนำ

ภาวะผู้นำ (leadership) เป็นการนำที่มีกระบวนการเกี่ยวข้องกับความรู้ความสามารถ และพฤติกรรมของบุคคลที่เป็นผู้นำ เป็นกระบวนการใช้อิทธิพลเหนือผู้ตาม เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานตามคำสั่งให้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ขององค์กรเป็นหลัก ไม่ใช่การบีบบังคับ กดขี่ แต่เป็นการใช้บารมีพูดชักจูงใจ สร้างแรงบันดาลใจให้สอดคล้องกับอารมณ์ ความรู้สึก ให้ผู้ปฏิบัติงานทำงานด้วยความตั้งใจ เต็มใจอย่างมีประสิทธิภาพ (efficiency) เป็นการชี้ให้เห็นชัดถึงระดับคุณภาพความสามารถ ศักยภาพในการทำงานที่มุ่งสู่ความสำเร็จบรรลุจุดมุ่งหมายของผู้นำอย่างมีประสิทธิภาพ (effectiveness) นั่นก็คือ ผลของการทำงานที่มีผลลัพธ์เป็นผลสำเร็จตามที่กำหนดอย่างชัดเจน หากผู้นำไม่สามารถนำกลุ่มไปสู่เป้าหมายที่เกิดผลสำเร็จได้ นั่นก็หมายความว่าผู้นำไม่ได้แสดงภาวะผู้นำมาให้ประจักษ์แน่ชัดในองค์กรนั้นๆ หรืออาจกล่าวได้ว่าขาดภาวะผู้นำนั่นเอง

Boles and Davenport (1975) กล่าวว่า ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการ (process) ของบุคคลในสังคม (society) ที่จะช่วยให้กลุ่มในสังคมนั้นไปสู่จุดมุ่งหมายที่มีการยอมรับกันและใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ บรรลุผลในสิ่งที่ต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความต้องการ (need) เป็นตัวกระตุ้นให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ทำให้กลุ่มประสบผลสำเร็จ โดยภาวะผู้นำจะเป็นกระบวนการ ทำหน้าที่ 3 ประการ คือ กลุ่มที่ได้ กลุ่มสมหวังและกลุ่มบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการได้อย่างลงตัว

สิทธิชัย ฝรั่งทอง (2548) กล่าวว่าภาวะผู้นำที่สำคัญจะต้องมีอยู่ในลักษณะ คือ ประการแรก การเป็นผู้นำที่ยิ่งใหญ่ขึ้นอยู่กับการบริหารช่วยเหลือคน (to lead is to serve) ประการที่สอง คือ ผู้นำจะต้องติดตามดูแลเรื่องชีวิตจิตใจ ความรู้สึกอารมณ์และเหตุผลของคน

ดังนั้น ผู้เขียนมีแนวคิดว่าการสร้างพฤติกรรมของผู้นำสัมพันธ์กับความสามารถในการสื่อสาร ด้านการพูดของผู้นำกับผู้ตามในองค์กร เพื่อให้คนในกลุ่มสร้างแนวคิดร่วมกัน และมีพฤติกรรมการปฏิบัติงานให้เกิดความสำเร็จ บรรลุวัตถุประสงค์ตรงตามเป้าหมายที่ได้ตั้งเอาไว้ การสร้างแรงจูงใจ ศรัทธา ความเชื่อมั่นด้วยการพูดที่มีวาทศิลป์สื่อสารด้วยถ้อยคำอย่างมีอรรถรส พลังของการควบคุมน้ำเสียงที่เปล่งออกมาอย่างมีมธูส วาจา สร้างการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกของคนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

เสียงพูดของคนเรามีอิทธิพลต่อการตอกย้ำถึงข้อมูลข่าวสารที่น่าเสนอออกไปยังอีกฝ่ายอย่างมีประสิทธิภาพเป็นอย่างมาก จากผลของการวิจัยพบว่าความหายนะคำพูดที่เปล่งออกมานั้นเน้นลักษณะน้ำเสียงของผู้พูดนั่นเอง ถ้าหากน้ำเสียงของผู้พูดซึ่งเป็นผู้นำสร้างการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเห็นได้ชัด และน้ำเสียงสร้างความมั่นใจ เชื่อมโยง สื่อสารอย่างมีพลังกับอีกฝ่าย ก็จะทำให้ผู้ฟังหรือผู้ตามมองเห็นความมีพลังของผู้นำ แต่ถ้าผู้นำเสียงของผู้นำเบา พูดด้วยท่าทางสงบเสียงมึนเจียมตน ผู้ตามจะมองเห็นความอ่อนแอ การพูดด้วยเสียงแหลม ร้าว บอกอารมณ์ขุ่นมัวไม่พอใจ ผู้ตามก็จะปฏิบัติต่อคุณในแบบเดียวกัน ดังนั้น จะเห็นได้ว่า น้ำเสียงที่เปล่งออกมาจากการพูดของคนในสังคม สร้างความเปลี่ยนแปลง และชี้ให้เห็นทิศทางของอารมณ์ ได้จากน้ำเสียงในการสื่อสารด้วยคำพูดนั่นเอง

ในปัจจุบันนี้สังคมของการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล หรือกลุ่มคน “การพูด” เป็นส่วนหนึ่งแสดงถึงศิลปะการพูด การพูดเป็นหรือพูดได้ พูดได้อย่างมีศิลปะในการพูดนั้น ทำให้เราสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างมีหลักเกณฑ์ที่ตั้งอยู่บนความถูกต้องและความเข้าใจที่ติดต่อกัน นักพูดที่เป็นผู้นำอย่าง ลินคอล์น

ประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นรากฐานของการปกครองระบบประชาธิปไตย ผู้นำและรัฐบุรุษ วินสตัน เชอร์ชิล ของอังกฤษเป็นนักการเมือง นักการทหารและนักพูดที่ประสบผลสำเร็จในชีวิต แต่เดิมพูดไม่ชัด ภายหลังได้ฝึกฝนพัฒนาการพูดเปลี่ยนแปลงไปจนเป็นนักพูดที่มีฝีปากเอกของโลก จากตัวอย่างของผู้นำในเรื่องของการพูด จะเห็นได้ว่าศิลปะการพูดเป็นสิ่งที่จำเป็น คนเราสามารถพัฒนาฝึกฝนให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นได้ การพูดที่ดีของผู้นำไม่ใช่เพียงแต่รู้หลักเกณฑ์การพูดเท่านั้น ไม่เพียงพอถ้าขาดการฝึกฝนให้เกิด “ทักษะการพูด” เพราะการพูดเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ซึ่งสำคัญต่อบทบาทของความเป็นผู้นำอย่างมีศักยภาพ

ผู้นำกับการพูด

การสื่อสารที่ให้ความรู้ ความคิด ประสบการณ์และความรู้สึกจากผู้พูดไปสู่ผู้ฟังจำนวนมาก เป็นการพูดในที่ชุมชน (public speaking) การพูดจำเป็นต้องสร้างความเชื่อมั่นในตนเองให้สูงขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับบทบาทของผู้นำในองค์กรที่มีศักยภาพต้องพูดด้วยถ้อยคำที่มีน้ำเสียงชัดเจนและเชื่อมั่นในตนเอง จะทำให้ภาวะความเป็นผู้นำเปลี่ยนแปลงไปสู่การพัฒนาในสังคมที่ยั่งยืนและดีขึ้น ดังนั้น วัตถุประสงค์ของการพูดที่จะสอดคล้องภาวะผู้นำจะต้องให้พูดข่าวสาร ข้อเท็จจริง ให้ความรู้ สร้างทัศนคติแนวคิดที่ถูกต้อง และสร้างความบันเทิงในสังคมได้ รวมไปถึงสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้ตามอย่างลงตัวด้วยบารมีของผู้นำเอง

การพูดออกคำสั่งหรือพูดสั่งการเป็นศิลปะอย่างหนึ่งของการพูด ผู้ที่จะเป็นผู้บังคับบัญชา หรือผู้นำต้องเรียนรู้วิธีการพูดแบบสั่งการอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล การพูดสั่งการ (order-giving) ผู้นำเป็นจำนวนมากมีแนวคิดว่าการพูดสั่งการก็คือ การบอกกับผู้ร่วมงานถึงเรื่องที่ต้องดำเนินการ ให้ผู้ปฏิบัติตามคำสั่ง ดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ ดังนั้น ผู้เป็นผู้นำจึงควรต้องรู้กลยุทธ์เกี่ยวกับการพูดสั่งการที่มีประสิทธิภาพจะเห็นได้จากส่วนประกอบของขบวนการพูดสั่งการ ก็คืออำนาจในการออกคำสั่ง (authority) ต้องคำนึงถึงว่าคนที่ออกคำสั่งมีอำนาจในการออกคำสั่งหรือไม่ ดังนั้น ก่อนจะออกคำสั่งควรพิจารณาก่อนว่าคำสั่งนั้นมีเหตุผลเพียงพอหรือไม่ เพราะคำสั่งที่ออกไปนั้นเป็นเครื่องชี้วัดความสามารถของผู้นำ

ศิลปะในการออกคำสั่งประเภทขอร้องต้องใช้น้ำเสียงที่สุภาพ นักบริหารหรือหัวหน้าหน่วยงานที่ได้รับผลสำเร็จจากการพูดสั่งการจะหลีกเลี่ยงการพูดออกคำสั่งโดยตรง ดังนั้น ผู้นำและเทคนิคในการนำอภิปราย (leadership and techniques of conferences) ต้องสร้างความสัมพันธ์ของผู้อภิปราย โดยผู้นำต้องมีความรู้และทักษะการอภิปรายที่มีบุคลิกภาพที่เหมาะสมสอดคล้องกับการพูดวิธีต่างๆ เช่น panel discussion วิธี communication Hearing วิธีสนทนา วิธีสัมภาษณ์ วิธี buzz session วิธี brainstorming ผู้นำควรมีความสามารถและรู้เทคนิคการนำอภิปรายอย่างมีประสิทธิภาพ และที่สำคัญบุคลิกภาพที่ดีของผู้นำต้องรู้จักวางตัวให้เหมาะสมกับกาลเทศะ กล้าแสดงออกมีไหวพริบ มีความรู้ดี รู้จักพูด และรู้จักฟัง มีมนุษยสัมพันธ์ ที่ดีต่อบุคคลอื่น

ผู้นำอภิปรายต้องมีความสามารถในการใช้ภาษาแสดงข้อคิดอย่างชัดเจน รู้จักถกเถียงและวิเคราะห์ปัญหาได้ดี สามารถเสนอข้อคิดของตนเองเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น รู้และยอมรับเมื่อเห็นว่าถูกต้องและมีเหตุผล ถึงแม้ว่าผู้นำมีใจไม่ชอบผู้ตามบางคน หรือข้อคิดบางประการ ต้องไม่ปล่อยให้ความรู้สึกส่วนตัวเข้ามามีอิทธิพลเกี่ยวข้องในการเป็นผู้นำอภิปราย

ผู้นำอภิปราย ต้องมีอารมณ์ขัน เพื่อคลายความตึงเครียดและสร้างสถานการณ์ให้ดีขึ้นได้อย่างมีคุณภาพจะเห็นได้ว่าผู้นำอภิปรายต้องมีความรู้และทักษะ (skill) เกี่ยวกับการพูดอภิปราย ทักษะในการตั้งคำถามวินิจฉัยข้อมูลอย่างมีเหตุผลที่ดี สำหรับการตั้งคำถามจะเป็นกลวิธีที่มีผลดีที่สุดของผู้นำอภิปรายกลุ่ม

Committee hearing เป็นการอภิปรายที่มีวัตถุประสงค์การแก้ปัญหา (problem-solving) โดยเฉพาะวิธีการดำเนินการอภิปรายแบบนี้ก็คือเชิงวิทยากร ผู้เชี่ยวชาญมาพูดวิธีปฏิบัติและขบวนการของ Committee hearing ก็คือวัตถุประสงค์ของการประชุม มีการแนะนำผู้ที่ซักถาม และซักถามวิทยากรเฉพาะด้านอย่างเต็มความสามารถ

บุคลิกภาพกับการเปลี่ยนแปลงผู้นำ

ในสังคมยุคปัจจุบัน ได้สร้างการเปลี่ยนแปลงไปทุกสังคมไม่ว่าทฤษฎีหรือสถานการณ์ใดๆย่อมจะมีส่วนหนึ่งเกี่ยวข้อง และสัมพันธ์กับบุคลิกภาพ (personality) อยู่ด้วยเสมอ บุคลิกภาพเป็นส่วนประกอบสำคัญส่วนหนึ่งที่ช่วยทำให้การพูดประสบผลสำเร็จได้ ดังนั้นผู้เขียนเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงของผู้นำจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับเปลี่ยนพัฒนาบุคลิกภาพของผู้นำ ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ต่างๆในสังคม เพราะบุคลิกภาพปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้นผู้ที่อยากมีบุคลิกภาพดี ต้องมีความขยัน ฝึกฝน มีความอดทน และมีใจรักที่จะแก้ไขข้อบกพร่องถ้าขาดความตั้งใจและความอดทน การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพจะไม่ประสบผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

ผู้ที่จะเป็นผู้นำต้องรู้จักการใช้ภาษาที่ดี และเหมาะสมกับเรื่องที่จะพูด การใช้ถ้อยคำภาษาสำหรับการพูดได้ดีต้องฝึกฝนการพูด และมีความรู้ภาษาไทยถูกต้อง อ่านหนังสือมากๆ เพื่อภาวะการเป็นผู้นำด้านการพูดประสบผลสำเร็จ โดยมีแนวปฏิบัติการใช้ภาษาและสำนวนให้เหมาะสมกับผู้ฟัง สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย โดยใช้ถ้อยคำที่สละสลวย

ใช้ถ้อยคำอย่างมีความจริงใจ (sincerity) โดยถ้อยคำพูดที่แสดงออกมาด้วยน้ำเสียงธรรมชาติ (natural) อากัปกริยา สอดคล้องกับเรื่องที่พูด น้ำเสียงที่พูดควรออกมาจากใจจริง คำพูดเป็นอย่างไรก็ต้องมีความรู้สึกอย่างนั้น (spontaneous action) นั่นก็คือ แสดงความสนใจใส่ใจในเรื่องที่พูดกับกลุ่มคนที่พูดด้วยความจริงใจ (enthusiasm and vitality) ขณะที่พูดกับผู้ตามหรือลูกน้องต้องพูดอย่างเต็มใจที่จะพูด น้ำเสียงที่พูดด้วยความจริงใจถ้อยคำที่พูดเหมาะสมกับเนื้อเรื่องที่พูดในขณะนั้น ผู้ฟังจะได้รับความรู้สึกทางจิตใจก่อนที่สมองจะสั่งการในเรื่องที่ผู้พูดจะพูด (an audience itself has a heart before a head)

ถ้อยคำบางคำไม่เหมาะสมที่ผู้นำจะพูด เช่น

- ไม่ควรใช้ถ้อยคำสองแง่สามง่าม คำว่า “เสียตัว” ในประโยค “เสียตัวเสียทรัพย์” ซึ่งความหมายคือตัวตาย แต่ผู้ฟังบางกลุ่มอาจหมายถึง การเสียความบริสุทธิ์ อย่างเช่นคำว่า “อาบน้ำ” ในประโยค “รับประทานอาหารแล้วไปอาบน้ำ” บางครั้ง คำว่า อาบน้ำ อาจหมายถึง การอาบ-อบ-นวด ก็ได้
- ไม่ควรใช้สำนวนหรือภาษาต่างประเทศ เช่น คำว่า “จับเครื่องบิน” แทน “ขึ้นเครื่องบิน”
- ควรหลีกเลี่ยงการใช้ถ้อยคำซ้ำซาก และการใช้คำซ้ำๆ แบบเดิมๆ
- ควรหลีกเลี่ยงการใช้ถ้อยคำที่แสดงใจคน เสียดแทง กระแทก แดกดันคนอื่น

- ควรหลีกเลี่ยงการใช้ถ้อยคำที่หยาบคายและไม่เหมาะสม ผู้นำต้องระลึกเสมอว่า เป็นต้นแบบให้กับผู้อื่น ดังนั้นควรหลีกเลี่ยงการใช้ภาษาแสลง ภาษาตลาด และถ้อยคำที่หยาบคาย หรือการใช้คำพวนอยู่บ่อยครั้งไม่เหมาะสมอย่างแน่นอน

ผู้นำต้องรู้มารยาทของสังคม และขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละหน่วยงาน และท้องถิ่นต่างๆ อย่างชัดเจนถ่องแท้ ควรรู้งานพิธีต่างๆ และรู้ว่าควรทำอะไรในชุมชนแต่ละแห่งด้วย

มารยาทในสังคมเช่นการเข้าไปในโบสถ์วิหารหรือสถานที่เคารพศรัทธาและรณรงค์ การรู้จักมารยาทของสังคมจะช่วยส่งเสริมให้บุคลิกภาพดีขึ้นทำให้ผู้ที่พบเห็นเกิดความเลื่อมใสและศรัทธา แต่ถ้าผู้นำที่ไม่รู้จักมารยาทของสังคมและขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมจะสะท้อนให้เห็นบุคลิกภาพที่ไม่น่าเลื่อมใสไม่น่ามีความนิยมชื่นชมต่อผู้นำนั้นๆ

ภาวะผู้นำคืออะไร

ความหมายของคำว่า ภาวะผู้นำนั้น มีการให้ความหมายหรือให้นิยามแตกต่างกันไป เช่น คุณลักษณะส่วนบุคคล (individual traits) พฤติกรรม (behavior) อิทธิพลเหนือผู้อื่น (influence over other people) รูปแบบของปฏิสัมพันธ์ (interaction patterns) ความสัมพันธ์ในบทบาท (role relationships) ตำแหน่งบริหารในอาชีพ (occupation of an administrative position) การรับรู้ของผู้อื่นเกี่ยวกับอำนาจที่ชอบธรรมในการใช้อิทธิพล (perception by others regarding legitimacy of influence) คำว่า ภาวะผู้นำอาจใช้สับสนกับคำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน เช่น อำนาจ (power) อำนาจหน้าที่ (authority) การบริหาร (management) การบริหารปกครอง (administration) การควบคุม (control) และการตรวจสอบดูแล (supervision) (Yukl, 2010)

Yukl (2010) ได้ให้คำจำกัดความหรือความหมายของภาวะผู้นำ ดังนี้

1. ภาวะผู้นำ เป็นการเพิ่มขึ้นของอิทธิพล ที่มีต่อและอยู่เหนือการยอมรับอย่างอัตโนมัติ ต่อการขึ้นนำเป็นกิจวัตรขององค์กร

2. ภาวะผู้นำ เป็นความสามารถของบุคคลในการที่จะมีอิทธิพลสูงใจและกระตุ้นให้ผู้อื่นสามารถที่จะช่วยสร้างให้องค์กรมีประสิทธิภาพ และประสบความสำเร็จจาก House et al. ค.ศ.1999

3. ภาวะผู้นำไม่ใช่เป็นเพียงการกระทำ ภาวะผู้นำเป็นชีวิตของเราเป็นวิธีการดำเนินชีวิตของเรา ภาวะผู้นำเกิดขึ้นจากภายในภาวะผู้นำเกี่ยวกับว่าเราเป็นใครมากกว่าว่าเราทำอะไร (Lowney, 2003)

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำเป็นพฤติกรรมความสามารถและคุณลักษณะ กระบวนการที่เป็นปฏิสัมพันธ์ หรือเป็นวิธีการดำเนินชีวิตของบุคคลที่สามารถมีอิทธิพลต่อผู้อื่น เหนือผู้อื่น กลุ่มคนสามารถสร้างแรงบันดาลใจ สร้างความปรารถนา ทำให้เกิดความเชื่อมั่น ยอมรับ ศรัทธา การใช้ความสามารถอย่างดีที่สุด เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย

ความหมายและความสำคัญของภาวะผู้นำ

บ่อเกิดของการเป็นผู้นำอาจกล่าวได้ว่า ผู้นำมีมาพร้อมๆ กับที่ได้มีมนุษย์ในโลกนี้ เมื่อมีคนมาอยู่รวมกัน ในชุมชนก็จะเกิดผู้นำขึ้น โดยมีสถานการณ์ (situation) เป็นส่วนประกอบสำคัญ เช่น ในหมู่เด็กที่เล่นด้วยกัน ย่อมจะมีเด็กคนหนึ่ง ซึ่งแสดงท่าทางที่ใหญ่โตกว่าคนอื่น จะเป็นคนชักจูงหรือชักนำให้คนอื่นทำตาม ชาวบ้าน จะเรียกเด็กคนนี้ว่าเป็น “หัวโจก” ก็คือเป็นผู้นำนั่นเอง ลักษณะเด่นของเด็กหัวโจก ก็คือ มีร่างกายใหญ่โต ท่าทางดีกว่า หรือสามารถข่มคนอื่นได้ ในสมัยนั้นจะยังไม่มีภาษาใช้สื่อสาร แต่เวลาผู้เข้าป่าล่าสัตว์เป็นกลุ่มๆ จะต้องมีคนหนึ่งในลุ่มนั้นเป็นหัวหน้ากลุ่ม ลักษณะเด่นของหัวหน้ากลุ่มก็คือร่างกายใหญ่โต แข็งแรง มีความกล้าเหนือกว่า (เกรียงศักดิ์ สุวรรณวัจน์, 2549) คนอื่นๆ จะเห็นได้ว่าลักษณะเด่นของผู้นำในสมัยก่อนนั้น จะชักจูงใจผู้อื่นให้ทำตามอยู่ที่ลักษณะของร่างกาย ปัจจุบันเปลี่ยนมาใช้คำว่า บุคลิกภาพ (personality)

คำว่าผู้นำ หรือประมุขศิลป์ มาจากคำว่า Leadership ซึ่งหมายถึงการนำผู้อื่น การปกครองคนเพื่อนำคนหรืออำนวยการกิจการงานที่รับผิดชอบให้ดำเนินไปด้วยดีทุกสังคมต้องมีผู้นำทั้งนั้น เช่นในครอบครัวมีบิดา มารดาเป็นผู้นำบุตรหลาน ในห้องเรียนมีครูเป็นผู้นำนักเรียน ในกองทัพมีแม่ทัพเป็นผู้นำกองทัพ บุคคลที่มีความสำคัญในทุกๆ ส่วนของสังคม คือบุคคลที่เป็นผู้นำ ผู้นำเป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อการอยู่รอดของสังคม และประเทศชาติ (พระธรรมปิฎก, 2545)

ในสังคมปัจจุบัน จะได้พบเสมอว่า ผู้นำที่ไม่ดีหรือผู้บริหารที่ไม่มีภาวะผู้นำ จะส่งผลให้ชุมชน ล่มสลาย องค์การล้มละลายขาดทุน ผู้นำที่ไม่ดีอาจส่งผลกระทบทางลบต่อประเทศทำให้เกิดสงคราม เกิดความขัดแย้ง แตกแยก ไม่สามารถแก้ไขวิกฤติการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม ภัยพิบัติทางธรรมชาติ ดังนั้น ความสำคัญของผู้นำ สรุปลได้จากแนวคิดท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (พระธรรมปิฎก, 2545) กล่าวว่า บุคคลที่มีความสำคัญต่อความสำเร็จในทุกระดับของสังคม คือบุคคลที่เป็นผู้นำ และผู้นำเป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อการอยู่รอดต่อสวัสดิการของสังคม ประเทศชาติ รวมถึงโลกด้วย

ตั้งแต่โบราณกาลมา ภาวะผู้นำของผู้นำในยุคอารยธรรมของการล่าสัตว์ ทำให้กลุ่มหรือเผ่าของพวกเขาอยู่รอด มีอาหารการกินที่มีความสะดวกสบาย ผู้นำกลุ่มมีความเป็นตัวของตัวเอง พึ่งพาตนเองได้ มีความเข้มแข็ง สามารถปกป้องกลุ่มของตนเองได้ พฤติกรรมผู้นำอาจมีความแตกต่างไปตามระยะเวลาและตามวัฒนธรรมความเป็นอยู่ ภาวะผู้นำเกิดขึ้นได้ในทุกที่ที่มีคนอยู่ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมแบบใด แม้แต่ในสังคมที่ยังไม่ปรากฏว่ามีผู้นำที่ได้รับเลือกอย่างเป็นทางการ ก็พบว่าผู้นำที่เป็นผู้ริเริ่มการกระทำ และการแสดงบทบาทที่สำคัญในการตัดสินใจของกลุ่มนั้นๆ เสมอ กล่าวได้ว่าสังคมใดไร้ผู้นำ จะไม่เรียกว่าสังคม นั่นคือ –ไม่มีสังคมใดที่ไม่มีผู้นำ ดังนั้นสมาชิกในกลุ่มต้องมีภาวะผู้นำเพื่อจะได้สามารถผลักดันกันเป็นผู้นำได้ (Bass & Bass, 2008)

ผู้นำที่จะเป็นผู้นำควรรู้จักควบคุมสติของตนเองไม่ขาดสติ อารมณ์ ทำให้ผู้ที่พบเห็นขาดความศรัทธา และสะท้อนบุคลิกภาพของผู้นำที่ไม่สมบูรณ์ ผู้นำที่ดีต้องไม่ปล่อยตนเองให้เป็นทาสของอารมณ์และยาเสพติด เครื่องดื่มมีเมาอย่างไร้สติ เป็นธรรมดาที่คนเราจะนิยมเลื่อมใสผู้ที่บุคลิกภาพคล่องแคล่ว (active) ว่องไว อย่างมีจังหวะมิใช่หลุหลุ พลุกพล่าน สำหรับผู้นำที่มีรสนิยมที่ดี (good taste) หมายถึง การแสดงออกถึง

ความเหมาะสมกับฐานะตน ไม่พึงเพ้อจนลืมหืมตา สำหรับสตรีแสดงถึงรสนิยมทางด้านการแต่งกายที่สุภาพเหมาะสมกับโอกาสและอารมณ์ การวางตัวบุคลิกภาพที่เหมาะสม แสดงให้เห็นถึงรสนิยมที่ดีเสมอ

แนวทางการสื่อสารกับผู้นำการเปลี่ยนแปลง

จะเห็นได้ว่า ผู้นำจำเป็นต้อง (need) เป็นผู้ริเริ่มทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นเสมือนน้ำผึ้งหยดเดียวหยดแรกที่จะกระจาย ทำให้เกิดอิทธิพลแผ่ไพศาลออกไปรอบๆ ข้างด้วยแนวทางการสื่อสารไปสู่การเปลี่ยนแปลง นั่นคือความสัมฤทธิ์ผลในการทำการเปลี่ยนแปลง จำต้องขึ้นอยู่กับพฤติกรรม หรือการกระทำ (acting) หลากหลายรูปแบบของผู้นำ เช่น พฤติกรรมที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการในองค์กร การสร้างแรงจูงใจในการทำงานในองค์กร การสร้างอารมณ์และความกระตือรือร้นในการทำงานอย่างมีพลัง ที่มีชีวิตชีวา (vitality) ให้ผลตอบสนองอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ รวมไปถึงการเป็นที่ปรึกษา แนะนำ ช่วยเหลือ ในภาวะการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลง

Yukl (2010) ได้ศึกษาทฤษฎีแนวทางการนำไปปฏิบัติเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงแล้วสรุปแนวทางในการนำไปประยุกต์ใช้ในการนำการเปลี่ยนแปลงของผู้นำในแนวต่างๆ เช่น

1. สื่อสารวิสัยทัศน์อย่างชัดเจนถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากธรรมชาติของมนุษย์ ทำอะไรแล้วจะหวังผลประโยชน์ตอบแทน ซึ่งผลประโยชน์จะเป็นรูปภาพหรือรูปธรรมก็ได้ โดยขอตั้งคำถามว่าถ้าเปลี่ยนแปลงแล้วพวกเขาจะได้รับอะไรตอบแทน วิสัยทัศน์ที่ดีไม่ควรซับซ้อนต้องแสดงถึงค่านิยม ความหวัง ความต้องการของสมาชิกในองค์กร วิสัยทัศน์ที่ดีควรสามารถสื่อสารได้ภายใน 5 นาที หรือน้อยกว่านั้น

2. สร้างคนในองค์กรให้รู้สึกว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องสำคัญมีความจำเป็นและเร่งด่วน โดยสื่อสารให้รู้ว่าการไม่ลงมือมีความจำเป็นจะต้องมีการเปลี่ยนแปลง ถ้าไม่มีการเปลี่ยนแปลงจะเกิดอะไรขึ้น ถ้าคนในองค์กรไม่มีความคิด ความรู้สึก ถึงความต้องการในการเปลี่ยนแปลง ผู้นำจะต้องให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องที่ทำให้เขาเกิดความเข้าใจ เห็นถึงความจำเป็นที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลง

3. ระบุให้ชัดว่าใครจะเป็นผู้ที่สนับสนุนการเปลี่ยนแปลง และใครเป็นผู้ที่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลง

4. การสร้างความร่วมมือในการสนับสนุนการเปลี่ยนแปลง การชักจูงใจให้คนเกิดความร่วมมือ หรือเป็นพันธมิตรกันในการสนับสนุนการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงที่ประสบความสำเร็จในองค์กร ต้องอาศัยคนที่มีอำนาจที่จะเอื้ออำนวยหรือขัดขวางให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การสร้างความร่วมมือในการให้การสนับสนุนทั้งภายในและภายนอกองค์กรเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง

5. ใช้ข้อบังคับด้านภาระงาน ทำให้เกิดการดำเนินการเปลี่ยนแปลง มีการปรับโครงสร้างการให้รางวัลหรือผลตอบแทนกับการปฏิบัติงานใหม่ ผู้นำแต่ละงานควรสนับสนุนวิสัยทัศน์ใหม่ และมีทักษะในการดำเนินการประชุม การมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาคความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

6. เพิ่มตำแหน่งที่สำคัญให้กับผู้ที่มีความสามารถในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ทำให้คนมีความผูกพันและรับผิดชอบต่อการดำเนินการเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เราเรียกว่าผู้นำหรือผู้ริเริ่มการเปลี่ยนแปลง (change agents)

7. ให้อำนาจคนที่ช่วยวางแผนและการดำเนินการเปลี่ยนแปลงในการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ถ้ามีการกระจายงานและความรับผิดชอบไปยังระดับบุคคลหรือเพิ่มการให้อำนาจในการตัดสินใจมากกว่าที่จะใช้คำสั่งให้ปฏิบัติตาม รวมถึงการสนับสนุนด้านต่างๆ จะทำให้การดำเนินการเปลี่ยนแปลงประสบความสำเร็จได้มากขึ้น

8. การเปลี่ยนแปลงในเชิงสัญลักษณ์มีผลกระทบต่องาน การเปลี่ยนแปลงวิธีปฏิบัติงานให้สำเร็จและการให้อำนาจหน้าที่ของผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานต่างๆ การเปลี่ยนแปลงในเชิงสัญลักษณ์ เช่น เครื่องหมายองค์การ พิธีกรรมขององค์การ การเปลี่ยนแปลงสถานที่ทำงาน บรรยากาศและสภาพแวดล้อมในการทำงาน เช่น สถานีโทรทัศน์ไทยทีวี ช่อง 9 อสมท. เปลี่ยนเป็น สถานีโทรทัศน์โมเดิร์นไนน์ หรือ “MCOT”

การเปลี่ยนแปลงมีความหมายได้หลายความหมายอย่างเช่น การทำให้เกิดความแตกต่าง หรือการนำเสนอบางสิ่งบางอย่าง หรือการแทนที่ เป็นกระบวนการผ่านจากสิ่งหนึ่งไปยังอีกสิ่งหนึ่ง สิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงก็คือความเปลี่ยนแปลง เราไม่สามารถหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลงได้และการเปลี่ยนแปลงองค์การขนาดใหญ่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของวัฒนธรรมองค์การ นั่นก็คือ ระบบของความหมายที่สมาชิกยึดถือร่วมกัน (Robbins, 2005) เมื่อมีวัฒนธรรมองค์การเกิดขึ้นต้องรักษาวัฒนธรรมองค์การให้คงอยู่ต่อไป ผู้นำสามารถสร้างและรักษาวัฒนธรรมที่สนับสนุนการเปลี่ยนแปลง (keeping a culture alive) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้นำจะเป็นบุคคลที่มีบทบาทในการใช้อิทธิพลต่อผู้อื่นซึ่งอยู่ภายใต้การนำของตนเอง ดังนั้น ภาวะผู้นำจึงเป็นความสามารถในการใช้อิทธิพลต่อผู้อื่น ผลักดันให้กระทำปฏิบัติงานนั้นให้บรรลุเป้าหมาย ตามวัตถุประสงค์ของหน่วยงานและองค์การนั้นๆ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ต่างๆ ขององค์การหน่วยงานนั้นๆ

ลักษณะเฉพาะของผู้นำ (Dubrin, 1998) กับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งประกอบไปด้วย บุคลิกภาพ (personality traits)

1. สร้างความเชื่อมั่นในตนเอง (self-confidence)
2. สร้างความน่าเชื่อถือ (trustworthiness)
3. สร้างลักษณะที่โดดเด่น (dominance)
4. ผสมผสานกับสังคมได้ลงตัว (extroversion)
5. ยึดถือหลักการ (assertiveness)
6. มีความมั่นคงในอารมณ์ (emotional stability)
7. มีความกระตือรือร้น (enthusiasm)
8. มีอารมณ์ขัน (Sense of humor)
9. สร้างความอดทน (high tolerance for frustration)
10. สร้างจิตสำนึก (self-awareness)

นอกจากการเปลี่ยนบุคลิกภาพดังกล่าวแล้ว ยังต้องสร้างแรงจูงใจในทุกสถานการณ์ด้วย แรงจูงใจ (motives)

1. สร้างแรงจูงใจต่อคน (personalized power motive)

2. สร้างแรงจูงใจต่อสังคม (socialized power motive)
3. ความจำเริญย่ำ มั่นคง มีเหตุผล (tenacity)
4. จริยธรรม (strong work ethic)
5. สร้างแรงจูงใจในการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ (drive the achievement motive)
6. เมื่อมีแรงจูงใจให้ปฏิบัติงานสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดการพัฒนาองค์กรแล้วยังต้องประกอบด้วยสติปัญญา (cognitive factors)
7. เฉลียวฉลาด (intelligence)
8. แนวคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (creativity)
9. ความรู้ในการทำงาน (knowledge of the job)
10. ประสบการณ์ (openness to experience)
11. มีความเข้าใจในสถานการณ์ต่างๆอย่างลึกซึ้ง (insight in to situation)

นอกจากนี้ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง (transformational leadership) ผู้นำจะต้องตระหนักถึงความต้องการของผู้ตามด้วยแรงจูงใจ ซึ่งผู้นำและผู้ตามจะมีการปฏิสัมพันธ์กันตามความต้องการซึ่งกันและกัน อันจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ทั้งสองฝ่าย อาจจะเปลี่ยนผู้ตามไปเป็นผู้นำในอนาคต การเปลี่ยนแปลงไปสู่ผู้นำแบบจริยธรรม มีคุณธรรม สร้างเอกลักษณ์ พัฒนาตัวตน ด้วยการสร้างบุคลิกภาพ ทั้งภายนอกและภายในร่างกาย เช่น ความเสมอภาค ความยุติธรรม อีสรภาพ สันติภาพ และสิทธิมนุษยชน

ผู้นำการเปลี่ยนแปลง จะเปลี่ยนเป็นผู้นำที่มีภาพลักษณ์ที่น่าชมเชย ยกย่อง ศรัทธา และได้รับความไว้วางใจจากผู้ตามหรือผู้อยู่ใต้การปกครอง ทำให้ผู้ตามมีความภูมิใจและพยายามประพฤติปฏิบัติตนเลียนแบบผู้นำทุกเรื่อง ดังนั้นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในสังคมจึงคงต้องรักษาอำนาจและบารมีของตนเอง อย่างมีอุดมการณ์สูงสุดเพื่อให้ปฏิบัติภาระหน้าที่ บรรลุเป้าหมายขององค์กรได้สำเร็จ ผู้นำกระตุ้นให้ผู้ตามแสดงความคิดและเหตุผลเป็นของตนเอง สนับสนุนให้มีการเปลี่ยนกรอบแนวคิดและการมองปัญหา (reframing) โดยสร้างแนวคิดให้เห็นว่าการชนะปัญหาอุปสรรค เพื่อให้บทบาทของผู้นำในสังคมควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงพัฒนายิ่งขึ้น

ท้ายนี้ผู้เขียนขอเสนอ แนวคำถามว่าการสื่อสารของผู้นำกับการเปลี่ยนแปลงสังคมได้มีโอกาส ที่จะทำให้สังคมพัฒนายิ่งขึ้น ควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงตัวตนของผู้ที่อยู่ใน “สภาวะผู้นำ” ขององค์กรนั้นๆ อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างไรบ้าง ดังนั้น บทความวิชาการนี้มีแนวคิดพิชิตคุณภาพชีวิตของมนุษย์ในสังคมไทย ว่าสังคมจะพัฒนาเจริญก้าวหน้าได้ต้องสร้างการเปลี่ยนแปลงตัวตนของผู้นำอยู่เสมอทั้งภายในและภายนอกร่างกาย ให้มีเอกลักษณ์ที่ยั่งยืน เพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้ ถ้ากล่าวถึงภายในนั่นก็คือ สร้างสติและปลูกจิตสำนึกที่ดี สะท้อนภาพสังคมให้ชัดเจนในเอกลักษณ์ตัวตน อย่างเช่น การสร้างคุณธรรม จริยธรรมให้เป็นรูปธรรมในบทบาท หน้าที่ที่รับผิดชอบต่อสังคมเป็นตัวอย่างต้นแบบในการแสดงออกจากจิตใต้สำนึก ในสภาวะผู้นำอย่างจริงใจ มิใช่สร้างภาพลักษณ์ให้คนชื่นชมได้เพียงแค่คำพูดชื่นชม ยกย่อง และรับรางวัล มีโล่รางวัลมากมาย เป็นภาพส่งเสริม สนับสนุนให้เป็นเพียงแค่คำพูดว่า ผู้นำตัวอย่าง เท่านั้น

สำหรับภายนอกนั้น โดยการปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามจุดมุ่งหมายด้วยการสร้างกรอบการเปลี่ยนแปลงอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ภาวะผู้นำมีคุณภาพสูงสุด ตระหนักได้ถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างเป็นรูปธรรมทางสังคมและเป็นเอกลักษณ์ของภาวะผู้นำอย่างยั่งยืน เสมอต้นเสมอปลายตลอดไป เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ที่ดีของสังคมไม่ว่าจะเป็น การแต่งกายเป็นต้นแบบด้วยผ้าไทย เอกลักษณ์ความเป็นไทย สื่อสารให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของความเป็นไทยอย่างยั่งยืน สะท้อนภาพลักษณ์ของสังคมเปลี่ยนแปลงไปสู่การพัฒนาให้สอดคล้องกับสังคมไทยอย่างแท้จริง

การพูดออกเสียงภาษาไทยด้วยอักขระชัดเจน ถูต้อง มีอารมณ์ในน้ำเสียงไพเราะ น่าฟัง ทำให้ประทับใจในบุคลิกภาพของความเป็นคนไทยใน “ภาวะผู้นำ” สื่อสารด้วยภาษาไทยสม่ำเสมอ ไม่ใช่พูดภาษาไทยผสมภาษาต่างประเทศ ประโยคเว้นประโยค ทำให้ผู้ตามไม่เข้าใจ แล้วยังไม่สื่อสารให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของผู้นำอีกด้วย ซึ่งมีส่วนทำให้เกิดผลลัพธ์ (outcome) ที่มีคุณภาพต่ำทำให้เกิดการพัฒนาเชิงปัญญาในการสื่อสารของผู้นำ ไม่มีโอกาสพัฒนาเปลี่ยนแปลงในสังคมให้สอดคล้องกับความต้องการของมนุษย์ในสังคมได้ตลอดไปอย่างยั่งยืน

การพัฒนาตนเองให้เป็น (learning to be) การรู้จักตนเองให้ดีทั้งกายและใจ ดูแลสุขภาพให้แข็งแรง มีกำลังใจที่แข็งแกร่ง ตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงในสังคมทุกๆ ด้าน อย่างมีคุณภาพ เรียนรู้การเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างต่อเนื่อง ด้วยการพัฒนาตนเองให้ทันสมัยสอดคล้องกับสังคมไทย แต่ละยุคสมัย ทั้งความเป็นไทยด้วยการนำเสนอจุดเด่น เอกลักษณ์ของความเป็นไทยอย่างแท้จริง และซื่อสัตย์ ตอบทบาทหน้าที่ภาวะผู้นำที่ตนรับผิดชอบให้เป็นรูปธรรม เป็นตัวอย่างที่สม่ำเสมอ สร้างการเรียนรู้ทางสังคม Learning ให้เป็นกระบวนการ (process) และผลลัพธ์ (outcome) อย่างมีคุณภาพสูงสุด ทำให้เกิดแนวคิดสร้างสรรค์ เป็นผู้นำภาพลักษณ์ขององค์กรให้สอดคล้องกับพฤติกรรมของคนในสังคมไทยเพื่อการ สื่อสารที่ยั่งยืนในรุ่นหลัง ทุกสังคมไทยตลอดไป ดังนั้น ผู้นำต้องสื่อสารอย่างมีระบบชัดเจนต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ความสำเร็จ มุ่งมั่นและสื่อสารต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องของผู้นำ จะช่วยให้การเปลี่ยนแปลงประสบผลสำเร็จ ผู้นำต้องมีการกระทำมากกว่าคำพูดเมื่อมีสถานการณ์ที่เหมาะสมผู้นำควรมีส่วนร่วมกับกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงด้วยความตั้งใจและจริงใจ

บทสรุป

การปรับปรุงและพัฒนาภาวะความเป็นผู้นำในคุณลักษณะของผู้นำ ที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ง่ายและเปลี่ยนแปลงได้ยาก โดยจะเห็นได้ว่าคุณลักษณะที่เปลี่ยนแปลงได้ง่าย ได้แก่ความสามารถ (competencies) ทักษะ (skills) พฤติกรรม (behaviors) ความรู้ (knowledge) และประสบการณ์ (experience)

ในข้อจำกัดของคุณลักษณะผู้นำ นั่นก็คือการไม่สามารถบอกได้ว่าคุณลักษณะใดที่จำเป็นในสถานการณ์ของภาวะผู้นำและไม่สามารถบอกได้ชัดเจนว่าคุณลักษณะหรือการจูงใจมากน้อยอย่างไร คือ จำนวนที่ถูกต้อง การเข้าใจคุณลักษณะผู้นำที่มีประสิทธิภาพ เป็นแนวทางที่สามารถพิจารณาเลือกผู้นำได้ถ้ามั่นใจว่า ความซื่อสัตย์ และการมีความคิดสร้างสรรค์และมีจินตนาการเป็นคุณลักษณะของผู้นำที่จะสามารถมองหาผู้นำได้ตามคุณลักษณะนั้นๆ

จุดแข็งที่จะช่วยให้ชัดเจนในการศึกษาคุณลักษณะผู้นำคือ ความรับผิดชอบของผู้นำ ความเชื่อมั่นในตนเอง และสามารถแก้ปัญหาที่ดี และการมีพฤติกรรมที่แสดงออกอย่างเหมาะสม จะเห็นได้ว่าผู้นำจะมีลักษณะส่วนบุคคลที่แตกต่างจากผู้ที่ไม่ได้เป็นผู้นำ และผู้นำไม่จำเป็นต้องฐานะร่ำรวย มีความยิ่งใหญ่ด้วยการมีความฉลาด สมองดี ความรู้สูง ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จก้าวหน้าพัฒนาอย่างยั่งยืนเท่านั้น แต่ภาวะผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมในการกระทำที่ถูกต้องชัดเจนด้วยอย่างรูปธรรม

เอกสารอ้างอิง

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2545). พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). นิตยสาร ค คน, 5.

สิทธิชัย ฝรั่งทอง. (2548, กุมภาพันธ์ 18). *เซาฮีสท์บางกอก*. หนังสือพิมพ์มติชน, น. 20.

Bass, B.M. & Bass, R. (2008). *The bass handbook of leadership: Theory, research, and managerial applications* (4th ed.). New York: Free Press.

Bole, H.W. & Davanport, J.A. (1975). *Introduction to educational leadership*. New York: Harper and Row.

Dubrin. Andrew J. (1998). *Leadership research findings practice and skills*. New York: Houghton Mifflin Co.

Lowney, C. (2003). *Heroic leadership: Best practices from a 450-Year-old Company that changed the world*. Chicago: Loyola Press.

Robbins, S. P. (2005). *Organizational behavior* (11th ed.) New Tersey: Pearson Prentice-Hall.

Yukl,G. (2010). *Leadership in organizations* (7th ed.). New Tersey: Prentice Hall. Hughes.